

Megjegyzések a Kárpát-medence 9. század eleji történelméhez

A 9. századi avarság történelmének egyik fontos eseménye volt, amikor 811-ben Krum bolgár fejedelem egy, az országába benyomuló, I. Niképhoros császár (802–811) vezette bizánci haderő felett a szomszédos területek avarjai és szlávjai közül felfogadott (segéd)csapatoknak köszönhetően aratott teljes diadalt.¹ Az avarok részvétele a hadi eseményekben – valamint a bolgár uralkodó 814. évi Bizánci Birodalom elleni hadjáratában² – világosan bizonyítja, hogy a 8–9. század fordulóján lezajlott, sokáig végzetesnek tartott frank támadások³ után is számolnunk kell a lassan felbomló Avar Kaganátus politikai szervezetének, katonai erejének és népességének létevel a Kárpát-medencében és az azzal szomszédos területeken.⁴

Bár a 811. évi hadjáratról több forrás beszámol,⁵ közülük azonban csak egy bizánci munka – amelyet a kutatás a *Scriptor Incertus de Leone Armenio A (811. évi krónika)* néven idéz⁶ – említi meg, hogy a bizánci haderőtől többször is vereséget szenvedő bolgárok „avarokat fogadtak zsoldba és a körülöttük lévő szláv országok lakóit” (μισθωσάμενοι ἸΑβάρους καὶ τῆς περὶ τὴν Σκλαβηνίαν).⁷ A bizánci sereg elől országa belsejébe visszavonuló bolgár uralkodó tehát nem csak a fennhatósága alatt élő etnikai csoportokat szólította fegyverbe, hanem az országával szomszédos, neki közvetlenül alá nem vetett avarok és szlávok közül is fogadott fel pénzért harcosokat.⁸ Ezen avarok minden bizonnyal a Kárpát-medence keleti felén éltek, ahol létüket még közel egy évszázaddal később is írott forrással tudjuk igazolni.⁹ Mango felhívta a figyelmet arra, hogy egy bizánci forrásban, Szent Jóannikios (†846) életírásának a 9. század közepén készült változatában a szerző, Sabbas, I. Niképhoros császár 811. évi hadjáratának leírása során azt állítja, hogy a bolgár uralkodó, Krum, a bizánci haderő ellen

* SZTE Klebelsberg Könyvtár, Keleti Gyűjtemény, laszlo.balogh@ek.szte.hu

¹ Az eseményekre lásd: BEŠEVLEV 1981, 240–246; TREADGOLD 1988, 168–174; SOPHOULIS 2012, 192–216.

² G. TÓTH 1977, 41–44; OLAJOS 2001a, 62–69.

³ Lásd VÁCZY 1974, 1041–1061; BÓNA 1984, 336–342; POHL 1988, 318–322; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 277–307; SZÓKE 2006, 497–522.

⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS 1983a, 195–200; SZÁDECZKY-KARDOSS 1993, 231–233; OLAJOS 1996, 91–103; OLAJOS 2001a, 44–69; OLAJOS 2001b, 50–56. vö. SZALONTAI 1984–1985a, 463–482; SZALONTAI 1987, 309–347; KÖLTŐ et al. 1987–1989, 283–307; RICZ 1993, 172; SZALONTAI 1995–1996, 13–19; KÖLTŐ et al. 2014, 361–386.

⁵ LIBI II. 22, 28, 41–42, 54–55, 277, 305–306, 344, 384; GIBI III. 282–283; GIBI IV. 11–27.

⁶ Lásd OLAJOS 2001a, 44–49; SOPHOULIS 2010.

⁷ OLAJOS 2001a, 49–50.

⁸ GJUSELEV 1966, 20–23; BEŠEVLEV 1981, 244; SZÁDECZKY-KARDOSS 1983, 207–208. 15. jegyz.; OLAJOS 2001a, 50–61; BALOGH 2007, 13–15; SOPHOULIS 2012, 126, 200, 206, 210; GEORGIEV 2014, 115.

⁹ SZÁDECZKY-KARDOSS 1983a, 195–200; SZÁDECZKY-KARDOSS 1993, 231–233. vö. FÜLÖP 1975, 87–97.

a szomszédos (barbár) népek közül bérelt fel csapatokat (τα ὄμορα μισθωσάμενοι ἔθνη).¹⁰ A szerző ezen adata egyértelműen azonos szöveg hagyományt tartott fenn, mint a *Scriptor Incertus de Leone Armenio A*.¹¹ Ez alapján pedig teljes biztonsággal állíthatjuk, hogy a forrás azon részlete, miszerint Krum barbár népeket fogadott a zsoldjába, voltaképpen a Bolgár Fejedelemséggel szomszédos területekről érkező avar és szláv (segéd)csapatokra értendő.¹² Így még egy forrás igazolja a *Scriptor Incertus de Leone Armenio A* állítását az avaroknak a bolgárok oldalán való harcáról a 811. évi bizánciak elleni háborúban.

Újabban Sophoulis hívta fel a figyelmet arra, hogy I. Niképhoros bizánci császárnak az a lépése, hogy a hadjárat megindítása előtt követeket küldött Nagy Károly frank uralkodóhoz (†814), nem volt független a bolgárok ellen indítandó támadásától.¹³ Azt tudjuk, hogy amikor I. Niképhoros trónra lépett – szakítva a VI. Kónstantinos császár (780–797) trónfosztását követően a hatalmat megragadó Eiréné császárnő (797–802) politikájával – mereven elutasította a frank uralkodó császári címének az elismerését.¹⁴ A két uralkodó viszonya annyira ellenségesé vált, hogy a 9. század első évtizedében a bizánci császár által sajátjának tekintett Velence többször is a Frank Birodalom érdekszférájába került.¹⁵ A két birodalom viszonyában azonban 810-ben változás állt be. Ez év októberében I. Niképhoros császár által küldött követek érkeztek Aachenbe.¹⁶ A frank uralkodó fogadta őket, és elküldte a saját küldötteit velük együtt Konstantinápolyba. Jelezte, hogy lemond Velence és Dalmácia feletti jogigényéről, amennyiben I. Niképhoros kész véget vetni a két birodalom közötti ellentéteknek. A frank követeket végül – az I. Niképhoros halála és a fia, Staurakios lemondása után trónra lépő – I. Mikhaél Rhangabé császár (811–813) fogadta, és ő volt az, aki rendezte a két birodalom között fennálló konfliktusokat.¹⁷

Azt a feltételezést, mely szerint I. Niképhoros császár a Frank Birodalmat katonai fellépésre akarta sarkallni már 810–811-ben a Bizánci Birodalommal ellenséges bolgárok, avarok és szlávok ellen, támogathatja, hogy néhány évvel később már forrással tudjuk igazolni V. León bizánci császárnak (813–820) egy ilyen szándékát. 814-ben V. León császár követeket fogadta I. (Jámbor) Lajos frank uralkodó (814–840), akit a bizánci császár arra kért, hogy a „bolgárok és más barbár népek” elleni harcát segítse.¹⁸ Mivel pedig ebben az évben a bolgárok oldalán avarok és szlávok készültek Konstantinápoly ostromára,¹⁹ aligha lehet kételkedni abban, hogy a „barbár népek” alatt voltaképpen ezen etnikumokat kell értenünk.²⁰ Ha azonban 814-ben a bizánci császár a frankok katonai segítségét kérte a „bolgárok és más

¹⁰ MANGO 1983, 399–400. vö. TAPKOVA-ZAIMOVA 1981, 133. Erre a forrásrészletre a magyar kutatók közül tudomásom szerint csak Király tett rövid utalást, amikor annak híradását tévesen a magyarokra vonatkoztatta (KIRÁLY 1977, 25, 52–53).

¹¹ MANGO 1983, 399–400; SOPHOULIS 2010, 379–382. vö. TREADGOLD 1988, 376–378; MARKOPOULOS 1999, 257, 261; HALDON–BRUBAKER 2001, 179–80; STEPHENSON 2006, 93–94, 97.

¹² MANGO 1983, 399–400; SOPHOULIS 2012, 210.

¹³ SOPHOULIS 2011, 406; SOPHOULIS 2012, 180.

¹⁴ TREADGOLD 1988, 130; CLASSEN 2005, 157–158.

¹⁵ GARDNER 1905, 107–108; TREADGOLD 1988, 143–144, 147, 155, 159, 161, 166; NICOL 1999, 14–17; BRÉHIER, 1999, 97–98; CLASSEN 2005, 165–166.

¹⁶ *Annales regni Francorum* 133; TREADGOLD 1988, 166.

¹⁷ NICOL 1999, 17–18; OSTROGORSKY 2003, 179; CLASSEN 2005, 168–169.

¹⁸ *Chronicon Laurissense breve* 122; LIBI II. 23; G. TÓTH 1977, 41–44; OLAJOS 2001a, 62–66; SOPHOULIS 2011, 406.

¹⁹ OLAJOS 2001, 65, 69.

²⁰ G. TÓTH 1977, 41–44; OLAJOS 2001a, 66; SOPHOULIS 2011, 406.

barbár népek” ellen, vajon a 811. év alatt az *Annales regni Francorum* által említett Kárpát-medencei események nem utalhatnak-e egy ehhez hasonló akcióra?

Az *Annales regni Francorum* a 811. év alatt megemlíti, hogy Nagy Károly elküldött egy sereget mindkét Pannoniába, hogy a hunok és a szlávok közötti vitáknak véget vessen (*in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas*).²¹ A frank sereg felvonulásának köszönhetően az év utolsó hónapjaiban az avarok egyik vezetője, a *canizauci* (*canizauci princeps Avarum*) és a tudun, más előkelőkkel, valamint szláv vezérekkel Aachenbe ment a császárhoz (*qui a ducibus copiarum, quae in Pannoniam missae fuerunt, ad praesentiam principis iussi venerunt*).²² Mivel az utóbbiakról a forrás azt mondja, hogy ők a Duna mentén élnek (*circa Danubium habitantium*), míg a *canizauci* és a tudun népei esetében Pannoniát (valószínűleg a Drávától északra lévő területét)²³ adja meg a lakhelyüknek (*qui de Pannonia venerunt*), jogos az a feltételezés, hogy itt a szlávok alatt azon csoportokat kell értenünk, akik – mégha területeik részben át is nyúlhattak a Dráva–Száva közének délkeleti felére vagy esetleg a Száva torkolatától délkeletre lévő Duna-szakaszra – főképpen a Duna–Tisza közén, a belgrádi Duna-szakasztól északra éltek (*circa Danubium*).²⁴ Ezt a területet és az itt élő népeket Nagy Károly 803-ban már uralma alá hajtotta (*Annales Lobienses* 803: *Eo anno Pannonia cum finitimis regnis sub ditione imperatoris redacta est.*; Einhardus *Vita Karoli Magni imperatoris: post quam utramque Pannoniam et adpositam in altera Danubii ripa Daciam [...] tributarias efficeret*).²⁵ A belgrádi Duna-szakasztól északra élő szlávok pedig – legalábbis 824-ben már ezen a néven a terület lakóiként említik őket a források – az abodritok voltak (818: *legati, Abodritorum*; 824: *Caeterum legatos Abodritorum, qui vulgo Praedenecenti et contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt*),²⁶ míg a Dráva–Száva közének délkeleti felén 818-ban már bizonyosan a korábban bolgároktól elszakadt timocsánok szláv népe élt frank fennhatóság alatt.²⁷

Mivel a forrás azt mondja, hogy Nagy Károly a frank sereget mindkét Pannoniába küldte (*in Pannonias*),²⁸ ez alatt a Dráva–Száva közét (Pannonia Inferior), valamint a Dráva és a Rába közötti, a Dunántúl délnyugati részére kiterjedő területet (Pannonia Superior) kell értenünk, amelyek a 8–9. század fordulóján frank függésbe kerültek.²⁹ Mivel Pannonia Inferior területén zömében szlávok, míg Pannonia Superior területén – politikai értelemben domináns szerepben – az Avar Kaganátus steppei eredetű csoportjai éltek,³⁰ ez összhangban áll azzal, hogy 811-ben a frank haderőt a hunok és a szlávok közötti ellenségeskedések miatt indították útnak. Ennek a haderőnek a felvonulása – a Frank Birodalom belügyeként – tehát

²¹ *Annales regni Francorum* 135.

²² *Annales regni Francorum* 135; COLLINS 1998, 99, 193–194; ZERVAN 2000, 36–37; SOPHOULIS 2012, 193–194.

²³ Pannonia Pannonia Inferiorra és Superiorra való egyházi elkülönítése (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 294) hamarosan azok politikai különválasztását is eredményezte (lásd *Annales regni Francorum* 149).

²⁴ Lásd SZÖKE 2014, 24.

²⁵ *Annales Lobienses* 230; Einhardi *Vita Karoli Magni* 18; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 303. vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1983, 191–194; SZÁDECZKY-KARDOSS 1983b, 210; OLAJOS 2001, 36–37; GEORGIEV 2014, 114.

²⁶ *Annales regni Francorum* 149, 159, 165–166; SZÁDECZKY-KARDOSS 1983a, 192–193; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 303; SOPHOULIS 2012, 295; GEORGIEV 2014, 108–110, 114.

²⁷ *Annales regni Francorum* 149.

²⁸ BÓNA 1985, 151.

²⁹ BÓNA 1985, 151–152.

³⁰ BÓNA 1985, 152. vö. *Annales Mettenses priores* 103; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 302.

alapvetően a két Pannoniát érintette,³¹ de megjelenésük a Duna mentén a – mindkét Pannoniától keletre (és délkeletre?) – élő szlávok vezéreit is arra kényszerítette, hogy megjelenjenek Nagy Károly udvarában, és ismét elismerjék a fennhatóságát.

A tudunról, mint az Avar Kaganátus egyik tisztségviselőjéről több latin forrás is megemlékezik.³² A 8. század végén, úgy tűnik, az avar kagán és a – valószínűleg az Avar Kaganátus keleti felén élő – jugurus³³ után ő volt a legjelentősebb vezető.³⁴ Amikor a Frank Birodalom a 8–9. század fordulóján kiterjesztette a fennhatóságát a Kárpát-medence nyugati felére, a tudun – aki a Kárpát-medence délnyugati része felett gyakorolhatott hatalmat – megtartva a címét elismerte Nagy Károly fennhatóságát és megkeresztelkedett. A 811. évben már e tudun egyik utóda járt a frank udvarban.³⁵ A forrás által említett avar fejedelem, a *canizauci* azonosításában azonban a kutatók véleménye már erősen megoszlott. Egyesek úgy gondolták, hogy a latin alak egy avar kagán, Izsák (**can izauci*) nevét rejtí. ³⁶ Pohl úgy vélte, hogy a *canizauci* voltaképpen a 805. évben az Avar Kaganátusban Nagy Károly kegyéből a teljes hatalmat megkapó, majd megkeresztelkedő Ábrahám kagánra vonatkozik. A *canizauci* ebben az esetben ugyanaz a cím lenne, mint amelyet a Bolgár Fejedelemség uralkodói a 820-as évektől a görög lejegyzéses *καναουβιγυ* formában szerepeltettek a neveik mellett.³⁷ Hasonlóképpen Vékony azt feltételezte, hogy a *canizauci* alatt Krum bolgár fejedelmet kell érteni, aki eszerint személyesen is ellátogatott Nagy Károlyhoz Aachenbe.³⁸ Más kutatók azt feltételezték, hogy a *canizauci* egy avar 'káni követ' jelentésű szó latin lejegyzése (t. *saucy* 'közbenjáró, követ', t. *kam* (<kani) 'saman' vagy *kan* 'uralkodó').³⁹

Az kétségtelen, hogy 805-ben az avar kagán az ószövetségi Ábrahám nevet viselte,⁴⁰ de kérdés, hogy önmagában ez alapján – a bibliai párhuzamra hivatkozva – feltételezhetjük-e,

³¹ BÓNA 1985, 152, 159.

³² A 795–796-ban a frankoknak behódoló és megkeresztelkedő tudunról (*Annales regni Francorum* 98; *Annales qui dicuntur Einhardi* 97; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 288–289) tudjuk, hogy ezt követően „fogadott hűségét nem sokáig tartotta be”, fellázadt, de lázadását leverték, és ő maga pedig „hítségéért [...] megbűnhődött” (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 289; *Annales qui dicuntur Einhardi* 101). Míg Bóna a tudun lázadásának leverését 796-ra tette (BÓNA 1966, 319), Szádeczky-Kardoss úgy vélte, hogy erre 797-ben került sor (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 296–297). Bármelyik nézet legyen is helyes, 811-ben már bizonyosan nem a frankoknak elsőként behódoló tudun járt a frank uralkodó udvarában, hanem egyik utóda.

³³ POHL 1988, 293–300; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 283–284. A címre lásd: KÓPRULU 1938, 337–341; CLAUSON 1972, 905–906; DOERFER 1975, 175–176; LIGETI 1986, 146–147.

³⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 284–285.

³⁵ VÁCZY 1974, 1050, 1052, 1055; BEŠEVILIEV 1981, 300–301; POHL 1988, 300; SZÓKE 1996, 21, 23; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 285, 288–289; SZÓKE 2011, 15–20; SZÓKE 2014, 13, 15, 17, 21, 23, 24. A tudun cím az eurázsiai steppe nomád népei körében jól ismert. A türkök esetében – kínai forrás szerint – a 7. század elején a nem királyi vérből származó kormányzók viselték örökletesen ezt a címet, akik az alávett uralkodók ellenőrzését és az adók beszedését végezték. A tudunok azonban, kihasználva a központi hatalom gyengülését, önálló szerephez is juthattak (CHAVANNES 1903, 21, 24; GOLDEN 1980, 216; LIGETI 1986, 147–148; DOBROVITS 2010, 78–79, 81–84; SKAFF 2012, 243). A kazároknál a Krím félszigeten lévő Kherson kazár helytartója viselte ezt a címet, valamint a Tbilisít ostromló kazár sereg vezetőjének egyik embere (DOWSETT 1961, 101; GOLDEN 1990, 215–216). Az avar tudun cím kazár eredetének Vékony által vázolt történelmi háttere (VÉKONY 1983, 223) minden alapot nélkülöző fikció.

³⁶ Lásd HOWORTH 1889, 806; MMFH I. 44. 8. jegyz.; VÉKONY 1981, 78; KOZIÁK 2008, 17.

³⁷ POHL 1988, 304–305. A bolgár címre: PRITSAK 1955, 40; MENGES 1958, 448; BEŠEVILIEV 1963, Nr.56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65; TEKIN 1987, 42–44; GOLDEN 1992, 249; STEPANOV 2001, 1–19; SOPHOULIS 2009, 131. vö. RYBATZKI 2006, 660–661; CURTA 2006, 25–29; SOPHOULIS 46. o. 214. jegyz.

³⁸ VÉKONY 1981, 78.

³⁹ LIGETI 1986, 144–145; GOLDEN 1992, 110. vö. NÉMETH 1930, 104; HARMATTA 1983, 71; SZÓKE 2014, 24.

⁴⁰ *Annales Iuvavenses maiores* 738; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 307.

hogy 811-ben egy Izsák nevű kán/kagán ült az avar trónon. Ráadásul az avar uralkodók a kagán címet viselték, jelenleg velük kapcsolatban a kán címet forrással nem tudjuk igazolni.⁴¹ Az a feltevés, hogy a *canizauci* voltaképpen egy, a bolgároknál meglévő *κανισουβρι* címnek a latin lejegyzése lenne, paleográfaiilag és hangtanilag akár még magyarázható is, de természetesen az, hogy Krum bolgár uralkodó, vállalkozva egy több mint 2000 kilométeres útra, Aachenbe ment volna – ahogy Vékony gondolta –, aligha valószínű. Az pedig, hogy a *canizauci* egy avar követ címe volt, nyelvészeti alapon nem kizárt,⁴² de a latin forrásban rá használt megjegyzés (*princeps Avarum*) inkább egy politikai vezetőt, mintsem egy egyszerű követet sejtet. Bárki is legyen a *canizauci*, a tudonnal és több előkelővel⁴³ és szláv vezérrel való együttes megjelenése Nagy Károly előtt azt jelzi, hogy a frank ellenőrzés alatt lévő Kárpát-medencei, és a vele szomszédos Duna mentén lévő területek (*qui de Pannonia venerunt; circa Danubium habitantium*) ügyeinek rendezése volt a frank sereg feladata. E haderő 811 nyarán mindkét Pannoniában jelen volt, ez pedig aligha lehetett független attól, hogy ezzel közel egy időben a bolgárok élet-halál harcot folytattak az I. Niképhoros császár vezette bizánci haderővel.⁴⁴

Abban pedig aligha lehet kételkedni, hogy Krum bolgár uralkodó tarthatott attól, hogy a Frank Birodalom, amely másfél évtized alatt 500 kilométerrel tolta keletebbre a határát, kiterjesztheti a fennhatóságát a Dunától délre lévő, bolgár érdekszférába tartozó területekre, illetve népekre is. Egy latin szerző, Notker Balbulus azt állítja, hogy korábban Nagy Károly tervbe is vett egy bolgárok elleni katonai fellépést, és úgy tűnik, azt csak 803–804-ben adta fel, amikor az avarok lázadását leverték a frankok. Ekkor ugyanis a császár úgy látta, hogy az avarok nélkül a bolgárok „a frankok birodalmának immár nem lesznek ártalmára.”⁴⁵ Amiatt is joggal gondolhatunk arra, hogy Krum számolhatott a frank terjeszkedéssel, mert nem sokkal később a bolgárok is sikerrel hajtották uralmuk alá a Kárpát-medence korábban frank érdekszférába tartozó területeinek egy részét. Krum egyik utóda, Omurtag (814~815–831), amikor trónra lépése után nem sokkal előnyös békét kötött a Bizánci Birodalommal, csapatait állama északi határainak a kiterjesztésére küldte. Nem csak a kelet-európai steppének a Dunától északra lévő szejetére – amelynek déli része már Krum idején bolgár kézen volt⁴⁶ – nyomultak be a csapatai, egészen a Dnyeperig (*ποταμοντον Δάναπρη*),⁴⁷ hanem a Kárpát-medence déli részére is. 826-ra a bolgárok elfoglalták a Szerémség déli területeit és az ott élő – korábban éppen a bolgár uralom elől a frankok fennhatósága alá húzódo – timocsánok⁴⁸ fölélőljárókat helyeztek.⁴⁹ Ezzel közel egyidőben pedig előrenyomulva a Tiszáig (*Τήσαν*)⁵⁰ uralmuk alá hajtották az Alföld déli részén élő, a bolgárok korábbi ellenséges lépéseit követően a frankok fennhatóságát szintén elismerő abodritokat is.⁵¹ Míg tehát Nagy Károly idején a Frank Birodalom terjeszkedésétől kellett tartaniuk a bolgároknak, I.

⁴¹ Lásd MORAVCSIK 1958. II. 148–149.

⁴² Lásd RYBATZKI 2006, 659–660; RÁSONYI–BÁSKI 2007, 645.

⁴³ SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 292. vö. SZÓKE 2014, 23.

⁴⁴ SOPHOULIS 2012, 208; SOPHOULIS 2011, 406.

⁴⁵ *Notkeri Balbuli Gesta Karoli Magni imperatoris* 51; SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 305–306; LIBI II. 285.

⁴⁶ BEŠEVILIEV 1981, 258–259; CURTA 2006, 19. 92. jegyz.; SOPHOULIS 2012, 293.

⁴⁷ BEŠEVILIEV 1963, 281–285 (Nr. 58); BOŽILOV 1973, 72–76.

⁴⁸ *Annales regni Francorum* 150; LIBI II. 35.

⁴⁹ *Annales Fuldenes* 25; LIBI II. 46.

⁵⁰ BEŠEVILIEV 1963, 285–287 (Nr. 59).

⁵¹ SZÁDECZKY–KARDOSS 1983b, 210–211; GEORGIEV 2014, 107–108.

(Jámbor) Lajos frank uralkodó idején a helyzet megváltozott. A Frank Birodalomnak el kellett szenvednie azt, hogy a bolgárok – a Dráva–Száva közét magába foglaló – Pannonia Inferior keleti felének elfoglalása után 828-ban már – a Drávától északra lévő – Pannonia Superior területét is dúlták.⁵²

A bolgár uralkodó, Krum 810–811-ben minden bizonnyal értesült a Frank és a Bizánci Birodalom közötti viszony látványos javulásáról. Akár kémei útján,⁵³ akár akkor, amikor a bolgár követek felkeresték I. Niképhoros császárt és Krum nevében felajánlották a békekötés lehetőségét.⁵⁴ Mivel ilyen esetekben a bizánci diplomácia rendszeresen élt azzal, hogy tárgyalópartnereit a bizánciakkal közösen harcba szálló népek fölemlegetésével megtörje,⁵⁵ könnyen lehet, hogy Niképhoros ez esetben is megtette ezt. Ráadásul a hadjárat előkészületei idején a császár egyik bizalmi embere a császári kincstár egy részével átszökött a bolgárokhoz.⁵⁶ Ő minden bizonnyal beszámolt a császár politikájában bekövetkezett változásokról. Amit pedig 811-ben feltételezhetünk, arról 818-ban már biztos adatunk van. Ebben az évben a Frank Birodalom valóban ki tudta terjeszteni a hatalmát az addig a Bolgár Fejedelemség fennhatósága alatt, illetve annak határán élő timocsánokra és az abodritokra, amely lépés egy bolgár–frank fegyveres konfliktushoz vezetett.⁵⁷

A 811. évi frank hadjárat eredményeképp valóban megváltozott a Kárpát-medence nyugati részének hatalmi helyzete. A 8–9. század fordulóján az Avar Kaganátus elleni frank támadások során a Kárpát-medence nyugati területeinek egy része – a behódoló tudun irányítása alatt – Nagy Károly fennhatósága alá került, míg a Duna–Tisza-közén fennmaradt a most már keresztény hitre tért, és a frankoknak meghódoló avar kagán uralma. Azok az avarok pedig, akik nem ismerték el a frankok fennhatóságát, a Tiszántúlon éltek tovább.⁵⁸ A frank hódítás és a keresztény térítés ellen a tudun által ellenőrzött területeken kitört lázadásokat – amelyeket talán a Kárpát-medence keleti felén élő avarok is támogathattak⁵⁹ – a frankok 803-ra levertek.⁶⁰ 805-ben azonban a Kárpát-medencében hatalmi átrendeződések történtek. Az *Annales regni Francorum* beszámol arról, hogy a hunok egyik fejedelme, Theodorus kapgan (*capcanus, princeps Hunorum; capcanus christianus nomine Theodorus*) azzal a kéréssel fordult Nagy Károlyhoz, hogy mivel „régii lakhelyén [...] a szlávok ellenséges fellépése következtében” nem maradhat népével, engedélyezze, hogy áttelepedjen Savaria és Carnuntum vidékére.⁶¹ Ez utóbbi terület, úgy tűnik, kívül esett az avar kagán fennhatóságán, és közvetlenül frank ellenőrzés alatt állt.⁶² A császár engedett a kérésnek, de amikor

⁵² *Annales regni Francorum* 174.

⁵³ A nomádok kémkedésére lásd: GÖCKENJAN 2001, 57–66.

⁵⁴ MANGO–SCOTT 1997, 672.

⁵⁵ MORAVCSIK 1984, 24–26; OLAIJOS 2014, 17–20. vö. SMYTHE 2006, 413–424.

⁵⁶ MANGO–SCOTT 1997, 673.

⁵⁷ Lásd alább.

⁵⁸ SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 289–296. A forrásokból úgy tűnik, hogy csak azon avarok fölött tudta az újonnan megválasztott avar kagán megtartani a hatalmát, akik a Tiszától nyugatra éltek. Nagy Károly fia, Pippin ugyanis a frank fennhatóságot el nem ismerő avarokat a Tiszántúlra üzte (SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 293; Einhardi *Vita Karoli Magni* 99). Természetesen az is elképzelhető, hogy az avar kagán a későbbiekben (805?) vissza tudta szerezni a hatalmát a Tiszántúlon élő avar csoportok felett is.

⁵⁹ SZÁDECZKY–KARDOSS 1996, 28.

⁶⁰ SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 296–304.

⁶¹ *Annales regni Francorum* 119–120; SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 306–307; SZŐKE 2014, 20.

⁶² SZÁDECZKY–KARDOSS 1998, 307; WOLFRAM 1979, 116–129; NÓTÁRI 2005, 184, 197. 102. jegyz.

a kagpan hamarosan meghalt, 805 második felében az avar kagán – aki nyilvánvalóan nem azonos a frankoknak 796-ban behódolóval – követei útján már azt kérte Nagy Károlytól, hogy ő kapja meg az egész Avar Kaganátus (*totius regni*) felett a fennhatóságot, azaz legyen övé a „régí tisztség [rang, hatáskör], amelyet a kagán szokott volt birtokolni a hunok körében.”⁶³ Amikor pedig ebbe a császár beleegyezett, a kagán Ábrahám néven meg is keresztelkedett.⁶⁴

Az események rekonstruálása során a kutatók egy részét félrevezette, hogy a 9–10. század fordulóján alkotó Regino munkájában – és az ezt a szöveghagyományt követő szerzőknél – Theodorus címe már nem kagpan (*capcanus*), hanem kagán (*cacanus*) alakban szerepel, és ő már nem a hunok fejedelme (*capcanus, princeps Hunorum*), hanem az avaroké (*Caganus princeps Avarorum*).⁶⁵ Azok a kutatók, akik Theodorust avar kagánnak tartották, azt feltételezték, hogy az ő halála után egy másik avar vezető – a későbbi Ábrahám kagán – Nagy Károlytól Theodorus kagáni címét, és ezzel együtt a Savaria és Carnuntum között élő népét igényelte a maga számára. Így Theodorus és utóda, Ábrahám kagán már egy frank fennhatóság alatt létező apró avar vazallusállam feje lett volna a Dunántúl nyugati részén, amely azonos lenne a latin forrásokban *Avaria (terra Avarorum, provincia Avarorum, Hunalant)* néven nevezett területtel.⁶⁶

Mivel a kagpan cím széles körben ismert az eurázsiai steppe népei között,⁶⁷ egyértelmű, hogy Theodorus címének kagán (*cacanus*) alakja szövegromlás során jött létre. Theodorus tehát kagpan volt, és természetesen nem hozott létre egy frankoknak alávetett avar kaganátust Savaria és Carnuntum térségében. Ábrahám avar kagán pedig nyilvánvalóan nem saját kagáni címét szerette volna Nagy Károly engedélyével felcserélni az annál kisebb rangot jelentő kagpanra. A frank uralom alatt lévő 9. századi Avaria pedig a Savaria–Carnuntum vonaltól messze nyugatra is kiterjedt,⁶⁸ így annak azonosítása a Theodorus kagpan népe által lakott területtel nem egyértelmű.⁶⁹ Sokkal valószínűbb, hogy voltaképpen csak egy a korábbi etnikai és politikai viszonyokon alapuló frank közigazgatási elnevezésről van szó.⁷⁰

⁶³ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 306–307.

⁶⁴ SZÓKE 2014b, 32. Bóna történetrekonstrukciója aligha tartható (BÓNA 1984, 352). Az roppant valószínű, hogy a frankoknak meghódoló – frissiben megválasztott – avar kagán 796-ban megkeresztelkedett (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 289–296). Így a 805-ben a forrás által említett, és ekkor megkeresztelkedő avar kagán már egy utódja volt.

⁶⁵ Regino 65. vö. *Capcanus princeps Hunorum (Annales Fuldenses 16)*; *Capuanus princeps Hunorum (Annales Maximiniani 23)*; *capcanus princeps Hunorum (Annales Mettenses priores 93)*; *Capcanus princeps Hunorum (Annales Mettenses posteriores 104)*; *Cacanus princeps Hunorum (Annales Sithiensis 37)*; *Casganus princeps Hunorum (Annales Tiliari 223)*; *cappanus, princeps Hunorum (Annales qui dicuntur Xantenses 3)*; *Caganus princeps Avarorum (Annales Saxo 565)*; *Capcanus princeps Hunorum (fragm. a. vet. 33)*; *princeps Hunorum, Capcanus (Adémar de Chabannes 94)*; *Theodorus Capuanus princeps Hunorum (c. Adonis 131)*. A gazdag fantázia néha a források önkényes „kiegészítéséhez” is elvezetett (BÓNA 1984, 351–352). Bár a kérdéses szövegrész interpretálása már a középkori írástudók számára is problémát jelentett (POHL 1988, 302; „et misit alter caganus...” *Annales Mettenses Priores 104*).

⁶⁶ BÓNA 1984, 343, 351–352; BÓNA 1994, 73. vö. VÁCZY 1938, 222; BOWLUS 1995, 57; SZÓKE 2014, 21; HOWORTH 1889, 801–802.

⁶⁷ A kagpan címre lásd LIGETI 1986, 146; SINOR 1954, 174–184; CLAUSON 1956, 73–77.

⁶⁸ BÓNA 1984, 347; DOPSCH–LECHNER–TANGL 1906, 284.

⁶⁹ BÓNA 1985, 154, 156.

⁷⁰ BÓNA 1985, 155–156; SZÓKE 2014, 36. Az *Avaria* elnevezés a Kárpát-medencét uraló Avar Kaganátusra vonatkozóan felbukkan a 8–9. század fordulójának eseményeiről beszámoló latin forrásokban (SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 298). A 811-től adatolható *Avaria* név azonban már egy más földrajzi egységet jelölt. Lásd 976. *in terra quondam Avarorum. Codex chronologico-diplomaticus episcopatus Ratisbonensis*. I. 10. (XIV); SZÓKE 2014, 26, 36.

De akkor mit jelent az, hogy az avar kagán 805-ben magának kérte az egész kaganátus feletti fennhatóságot? Hogyan kell értelmezni, hogy a kagán el akarja nyerni a *hunok*nál a kagánokat régóta megillető méltóságot?

Theodorus halála után Ábrahám avar kagán a megkeresztelkedésével és a frankoknak való behódolásával a korábbi kagánoknak a teljes Avar Kaganátus (*totius regni*) feletti fennhatóságát kívánta visszaszerezni, azaz a *hunok* felett a kagánok által régóta birtokolt méltóságot (*petens sibi honorem antiquum, quem caganus apud Hunos habere solebat*). A kagán nem az Avar Kaganátusnak a Kárpát-medence keleti felén megmaradt része fölötti hatalmát szeretné Nagy Károllyal elismertetni, nincs szó a kagáni cím felújításáról sem,⁷¹ és nem is a kagáni beiktatás szertartásának⁷² végrehajtásához kéri az avar uralkodó Nagy Károly beleegyezését.⁷³ A kagán azt kéri Nagy Károlytól, hogy adja meg neki az egész kaganátus feletti (*totius regni*) hatalmat, azaz kapja vissza a kagánokat régtől megillető fennhatóságát a *hunok* felett. De kik voltak ezek a *hunok*?

Az *Annales regni Francorum* az avar és a *hun* népneveket – számos latin forrással ellentétben⁷⁴ – úgy tűnik, nem szinonimaként használja.⁷⁵ A forrásban az Avar Kaganátus vezető etnimumának és a fennhatóságuk alatt élő népnek az elnevezése avar (782, 788, 791, 795, 796, 797, 799, 811, 826). A forrás *hun*nak csak a kapgannak – a szlávok ellenséges fellépésének kitett – a népét nevezi (805), valamint az Avar Kaganátus azon steppei eredetű népét, amely a 9. század elején – szintén a szlávokkal komoly konfliktusba kerülve – Pannonia Superiorban élt (811). Mivel pedig ugyanezen forrásból tudjuk, hogy a kapgan *hun* népe (*capcanus, princeps Hunorum*) Nagy Károly engedélye értelmében 805-ben frank területre költözött/költözhetett,⁷⁶ ezután a kagán már nem érvényesíthette felettük a fennhatóságát.⁷⁷ Ugyanúgy, ahogy a tudunk elsőként 795–796 fordulóján, majd egyik utóda által 803 őszén a frankoknak való meghódolásával az Avar Kaganátus mindkét Pannoniában élő népessége 805-ben szintúgy kívül esett a kagán fennhatóságán. Most azonban, hogy Theodorus meghalt, a kagán szeretne volna visszaszerezni a Theodorus – és talán a tudun – *hunjai* feletti régi fennhatóságát. Nem arról van szó tehát, hogy az avaroknak 795 óta ne lett volna kagánjuk,⁷⁸ hanem csak arról, hogy a 797-ben kitört avar felkelés, és annak 803-ban történt véget érte után a Dunántúlon élő tudun, majd 805-ben a Savaria és Carnuntum között megtelepedni akaró kapgan *hun* népe felett az avar kagán már nem gyakorolt fennhatóságot. Ezen *hunok* fölött tudta – Nagy Károly engedélyével – 805-ben az avar kagán visszaszerezni a fennhatóságát.

De vajon a *hun* elnevezéssel a szerző pusztán csak politikai, vagy etnikai különállást is jelölt? Az Avar Kaganátus felbomlása során az addig alávetett etnikai csoportokat a kortárs szemlélők egyre inkább elkülönítették az Avar Kaganátus vezető etnikumától. Régóta ismert tény, hogy a latin források egy részében a kaganátus Dunántúlon élő népességét (vagy annak

⁷¹ SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 302–303.

⁷² A nomád népek beiktatási szertartásairól lásd: BALOGH 2002, 37–47; SELA 2003; IVANICS 2017, 74–104.

⁷³ BÓNA 1984, 351–352.

⁷⁴ Einhardus *Vita Karoli Magni* 11, 20; *Annales qui dicuntur Einhardi* 83, 87, 89, 93, 97, 99; Poeta Saxo II. 24 (343), 27 (370); Alcuin Epist. 32. (7.), 57 (20.) stb. vö. NÓTÁRI 2007, 204–205.

⁷⁵ ROSS 1945, 214. 2. jegyz.

⁷⁶ Lásd SZÓKE 2014, 19–20.

⁷⁷ SZÓKE 2014, 19.

⁷⁸ POHL 1988, 303.

meghatározó részét) már nem avarnak, hanem – minden bizonnyal önelnevezésén – onogundurnak nevezték.⁷⁹ Kérdés az, hogy az *Annales regni Francorum*, amikor az avar mellett *hun*nak is nevezi a felbomló Avar Kaganátus Dunántúlon élő egyes csoportjait, vajon nem éppen ezen onogundur csoportokról ad hírt?

Amikor 805-ben Nagy Károly megadta az avar kagánnak a kapgan – és esetleg a tudun – *hun* népei fölötti uralmat, talán azt remélte, hogy egy hozzá lojális avar kagán megfegyvelmezheti majd a frankok ellen fellázadó tudun népét, és képes ellenállni a szlávoknak a kapgan *hun*jai ellen irányuló támadásainak is. 811-re azonban kiderült, hogy Nagy Károly elvárásai csak részben teljesültek. A *hunok* és a szlávok közötti ellentétek miatt ebben az évben – mint láthattuk – egy frank sereget kellett küldeni mindkét Pannoniába. Talán azért, mert a *hunok* és a szlávok közötti ellentéteknek az avar kagán nem tudott gátat szabni, vagy mert a frankokkal szövetséges – és Nagy Károly császári címét egyedülként elismerni tudó – Bizánci Birodalom ellenségeit, a bolgárokat a Kárpát-medence keleti felén élő – minden bizonnyal a kagán fennhatóságát elismerő – avarok katonailag támogatták,⁸⁰ Nagy Károly ismét átszervezte a Frank Birodalom keleti határainak védelmét. Úgy tűnik, ekkor a Pannonia Inferior és Superior, valamint az Avaria területén élő népeket véglegesen kivette az avar kagán fennhatósága alól. Ennek megfelelően a Dráva–Száva közét magába foglaló Pannonia Inferior élére – elsőként 818-ban adathatóan – egy szláv előkelő, Ljudevit került (*Liudewiti, ducis Pannoniae inferioris*).⁸¹ A tudun pedig – most már mint a frankoknak és nem a kagánnak alávetett vezető – megtarthatta Pannonia Superiort.⁸² A terület egyházi rendezése is megtörtént. Már a 8–9. század fordulójától a Dráva képezte a határt az aquileai pátriárka illetve a salzburgi püspök (érsek 798.) joghatósága alá tartozó területek között. Ezt erősítette meg Nagy Károly, amikor egy 811. június 14-én Aachenben kiadott oklevélben a Dráva vonala mentén elhatárolta az aquileai patriarchátus és a salzburgi érsekség joghatósága alá tartozó Karantániában lévő területeket.⁸³ Ez a felosztás Pannonia Inferior és Superior vonatkozásában azt jelentette, hogy az előbbi az aquileai pátriárka, míg utóbbi a salzburgi érsek joghatósága alá került. Az Avar Kaganátus által korábban birtokolt, a Rábától északnyugatra lévő terület Avaria néven fokozatosan szintén frank tartomány lett, Lorch székhellyel.⁸⁴ Az új frank határvédelem irányítását a Pannon, illetve avar végek prefektusai, a friauli és a bajor dux látták el.⁸⁵

⁷⁹ 790. *in regionem Wandalorum (Annales Alamannici 47)*, 796: *in regionem Wandalorum (Annales Alamannici 47)*, 797: *Wandalis (Annales Alamannici 48)*, 798: *Wandali (Annales Alamannici 48)*; *Wessobrunni glossák: Uuandoli; uuangariorum marcha* vö. OLAJOS 1969, 88–90; BÓNA 1981, 109–111; VÉKONY 1981, 71–78; SZÁDECZKY-KARDOSS 1987, 111; VESZPRÉMY 1996, 158; SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 296; MADARAS 2008, 175–193; OLAJOS 2013, 521–532.

⁸⁰ SOPHOULIS 2012, 123. vö. GEORGIEV 2014, 114.

⁸¹ *Annales regni Francorum* 149. vö. SZÓKE 2014, 25.

⁸² Lásd SZÁDECZKY-KARDOSS 1983a, 194–195.

⁸³ *Monumenta Germaniae Historica. Diplomatum Karolinorum* I. 282; SZÓKE 1996, 29. vö. VÁCZY 1938, 219; NÓTÁRI 2004a, 193; NÓTÁRI 2004b, 180.

⁸⁴ BÓNA 1984, 347. vö. SZÁDECZKY-KARDOSS 1998, 279. 811-ben Pippin itáliai király *in Avaria* adományoz földet, amelyről az oklevél megmondja, hogy az a Dunába ömlő Pielach folyótól keletre (*ubi Bielaha fluvius Danubium ingreditur*) terület el (DOPSCH–LECHNER–TANGL 1906, 284); 833: *in prouincia Auarorum (Monumenta Boicorum. IV./1. 70. XXXI)*; 836: *in prouintia auarorum (Monumenta Boicorum. I./1. 19. XXIX)*.

⁸⁵ *Annales regni Francorum* 170; BÓNA 1985, 152; VÉKONY 1986, 43; SZÓKE 2014, 25.

Nagyon hamar kiderült azonban, hogy az új közigazgatási rendszer nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Ljudevit 818-ban kitört lázadása,⁸⁶ majd annak leverése után a 820-as években a bolgárok a Duna mentén lévő Dacia, valamint Pannonia Inferior és Superior elleni támadásai a rendszer újabb és újabb átszervezéseit igényelték.⁸⁷ Ezek azonban már nem változtattak azon, hogy 811-től az Avar Kaganátus egykori nyugati területei felett az avar kagán végérvényesen elveszítette a fennhatóságát. A részben a kagán népe által lakott Avaria, a tudun népe által lakott Pannonia Superior és a korábban a kagánnak alávetett szlávok által birtokolt Pannonia Inferior véglegesen a Frank Birodalom részévé vált, az itt élő, keresztény hitre térő csoportok lassan asszimilálódtak a (Keleti-)Frank Birodalom népességébe.⁸⁸ A Dél-Alföld területe a 820-as évektől bolgár fennhatóság alá került az itt élő szláv és avar csoportokkal együtt. A Kárpát-medence fennmaradó (észak)keleti felén azonban továbbélt az Avar Kaganátus nagyrészt pogány népessége.⁸⁹

IRODALOM

- Adémar de Chabannes = *Adémar de Chabannes Chronique. Publiée d'après les manus.* Paris 1897.
- Alcuin Epist. = *Monumenta Germaniae Historica. Epistolae.* IV. Ed.: Dümmler, E. [Epistolae Karolini aevi 2.] Berolini 1895.
- Annales Alamannici* = *Annales Alamannici.* Ed.: Pertz, G. H. In: *Monumenta Germaniae Historica Scriptorum* I. Hannoverae 1826, 19–56.
- Annales Fuldenes* = *Annales Fuldenses.* Post ed. G. H. Perzii recognovit Fridericus Kurze. [Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis recus.] Hannoverae 1891.
- Annales Iuvavenses maiores* = *Annales Iuvavenses maiores.* Ed.: Bresslau, H. In: *Monumenta Germaniae Historica Scriptorum* 30/2. Lipsiae 1934, 727–740.
- Annales Lobienses* = *Annales Lobienses.* Ed.: Waitz, G. In: *Monumenta Germaniae Historiae. Scriptorum* 13. Hannoverae 1881, 224–235.
- Annales Maximiniani* = *Annales Maximiniani.* In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* XIII. Hannoverae 1881, 19–25.
- Annales Mettenses posteriores* = *Annales Mettenses posteriores.* Ed.: de Simon, B. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi* 10. Hannoverae et Lipsiae 1905, 99–105.
- Annales Mettenses priores* = *Annales Mettenses priores.* Ed.: de Simon, B. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi* 10. Hannoverae et Lipsiae 1905, 1–98.

⁸⁶ BOWLUS 1995, 60–71.

⁸⁷ BÓNA 1984, 350.

⁸⁸ OLAIOS 2001a, 71–87.

⁸⁹ A magyar kutatók tudomásom szerint még nem tettek utalást Sahnūn *malikita* mālikite qādī (megh. 855) *al-Madawwana al-kubrā* című jogi munkájának azon helyére, amely megemlíti a szlávokat, az avarokat (wa-l-abar) és a türköket, mint akik pogányok (BRUNSCHVIG 1945, 21–25; MEQUAK 2004, 58–59. VÖ. TALBI 1995, 843–845; THIESSEN 2014).

- Annales qui dicuntur Einhardi* = Annales qui dicuntur Einhardi In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi*. Hannoverae 1895.
- Annales qui dicuntur Xantenses* = Annales qui dicuntur Xantenses. In: *Monumenta Germaniae Historica. SS. rerum Germanicarum in usum scholarum* 12. Hannoverae et Lipsiae 1909, 1–33.
- Annales regni Francorum* = Annales regni Francorum. Post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi* 6. Hannoverae 1895.
- Annales Saxo* = Annales Saxo. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores* 6. Hannoverae 1844, 542–777.
- Annales Sithiensis* = Annales Sithiensis. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* XIII. Hannoverae 1881, 34–38.
- Annales Tiliiani* = Annales Tiliiani. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* I. Hannoverae 1826, 219–224.
- BALOGH 2002 = Balogh L.: Árpád „pajzsra emelésének” keleti párhuzamai. *AUSZ AH* 112 (2002), 37–47.
- BALOGH 2007 = Balogh L.: Új könyv a „kettős honfoglalásról” (Megjegyzések egy a magyarság korai történetét tárgyaló mű margójára). *AUSZ AH* 125 (2007), 3–19.
- BEŠEVLIJEV 1963 = Beševliev, V.: *Die protobulgarischen Inschriften*. Berlin 1963.
- BEŠEVLIJEV 1981 = Beševliev, V.: *Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte*. Amsterdam 1981.
- BOWLUS 1995 = Bowlus, Ch. R.: *Franks, Moravians, and Magyars. The Struggle for the Middle Danube, 788–907*. Philadelphia 1995.
- BOŽILOV 1973 = Božilov, A.: One of Omurtag’s Memorial Inscriptions. *Bulgarian Historical Review* 1 (1973), 72–76.
- BÓNA 1966 = Bóna, I.: „Cundpald Fecit”. Der Kelch von Petőháza und die Anfänge der bairisch-fränkischen Awarenmission in Pannonien. *Acta Archaeologica* 18 (1966), 279–325.
- BÓNA 1981 = Bóna, I.: Das erste Auftreten der Bulgaren im Karpatenbecken. *Studia Turco-Hungarica* 5 (1981), 109–111.
- BÓNA 1984 = Bóna I.: A népvándorlás kor és a korai középkor története Magyarországon. In: *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig*. Főszerk.: Székely Gy. Szerk.: Bartha A. [Magyarország története tíz kötetben I/1.] Budapest 1984, 265–373.
- BÓNA 1985 = Bóna, I.: Die Verwaltung und die Bevölkerung des karolingischen Pannoniens im Spiegel der zeitgenössischen Quellen. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 14 (1985), 151.
- BRÉHIER 1999 = Bréhier, L.: *Bizánc tündöklése és hanyatlása*. [Varia Byzantina 1.] Budapest 1999. (2. javított kiadás)
- BRUNSCHVIG 1945 = Brunshvig, R.: Un texte arabe du IXe siècle intéressant le Fezzan. *Revue africaine* 89 (1945) 21–25.
- c. Adonis = *S. Adonis Viennensis chronicon in aetates sex divisum*. Ed.: Migne, J. P. [Patrologia Latina 123.] Parisiis 1879, 23–138.

- CHAVANNES 1903 = Chavannes, E.: *Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux*. Paris 1903.
- Chronicon Laurissense breve* = *Chronicon Laurissense breve*. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum I*. Edidit G. H. Pertz. Hannoverae 1826.
- Chronicon Salernitanum* = *Chronicon Salernitanum*. A Critical Edition with Studies on Literary and Historical Sources and on Language by U. Westerbergh. Stockholm 1956.
- CLASSEN 2005 = Classen, P.: Nagy Károly, a pápaság és Bizánc. A Karoling császárság megalapítása. In: *A Nyugat és Bizánc a 8–10. században*. Szerk.: Baán I. [Varia Byzantina 9.] Budapest 2005.
- CLAUSON 1956 = Clauson, G.: A Note on Qapqan. *Journal of the Royal Asiatic Society* 88 (1956) 73–77.
- CLAUSON 1972 = Clauson, G.: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford 1972.
- Codex chronologico-diplomaticus episcopatus Ratisbonensis*. I. = *Codex chronologico-diplomaticus episcopatus Ratisbonensis I*. Collectus ac Editus Opera et Studio Thomae Ried. Ratisbonae 1816.
- COLLINS 1998 = Collins, R.: *Charlemagne*. Toronto 1998.
- CURTA 2006 = Curta, F.: Qagan, Khan, or King? Power in Early Medieval Bulgaria (Seventh to Ninth Century). *Viator* 37 (2006), 1–31.
- DOBROVITS 2010 = Dobrovits M.: *Vámbéryval a harmadik évezredben*. Dunaszerdahely 2010.
- DOERFER 1975 = Doerfer, G.: *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen IV*. Wiesbaden 1975.
- DOPSCHE-LECHNER-TANGL 1906 = *Die Urkunden der Karolinger I. Die Urkunden Pippins, Karlmanns und Karls des Grossen*. Hrsg.: Dopsch, A.–Lechner, J.–Tangl, M, bearbeitet von Mühlbacher, E. Hannoverae 1906.
- DOWSETT 1961 = *The History of the Caucasian Albanians by Movṣēs Dasxuranci*. Translated by Dowsett, C. J. F. London–New York–Toronto 1961.
- Einhardus *Vita Karoli Magni* = Einhardi *Vita Karoli Magni*. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi*. Hannoverae et Lipsiae 1911.
- fragm. a. vet.* = *Annalium veterum fragmenta partim ex Mettensibus desumpta* In: *Monumenta Germaniae Historica Scriptorum* 13. Hannoverae 1881, 26–33.
- FÜLÖP 1975 = Fülöp, Gy.: La survivance des Avars au IXe siècle. *Alba Regia* 16 (1975), 87–97.
- GARDNER 1905 = Gardner, A.: *Theodore of Studium. His Life and Times*. London 1905.
- GEORGIEV 2014 = Georgiev, P.: The Aborditi-Praedenecenti between the Tisza and the Danube in the 9th Century. In: *Avars, Bulgars and Magyars on the Middle and Lower Danube*. Ed.: Doncheva-Petkova, L.–Balogh, Cs.–Türk, A. [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensiae I.] Sofia–Piliscsaba 2014, 108–124.
- GIBI III. = *Гръцки извори за българската история III*. Съставили Дуйчев, И. et. al. София 1959.
- GIBI IV. = *Гръцки извори за българската история IV*. Съставили Дуйчев, И. et. al., София 1961.

- GJUSELEV 1966 = Gjuselev, V.: Bulgarisch-fränkische Beziehungen in der ersten Hälfte des IX. Jhs. *Byzantino Bulgarica* 2 (1966), 15–39.
- GOLDEN 1980 = Golden, P. B.: *Khazar Studies An Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars* I. [Bibliotheca Orientalis Hungarica 25/1.] Budapest 1980.
- GOLDEN 1992 = Golden, P. B.: *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*. [Turcologica 9.] Wiesbaden 1992.
- GÖCKENJAN 2001 = Göckenjan, H.: Felderítő és kémek. Tanulmány a lovasnomád hadviselés stratégiájáról és taktikájáról. In: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás*. [MÓK 15.] Szerk.: Felföldi Sz.–Sinkovics B. Budapest 2001, 57–66.
- HALDON–BRUBAKER 2001 = Haldon, J.–Brubaker, L.: *Byzantium in the Iconoclast Era (ca. 680–850): The Sources*. [Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs 7.] Aldershot 2001.
- HARMATTA 1983 = Harmatta J.: Az avarok nyelvének kérdéséhez. *Antik Tanulmányok* 30 (1983), 71–84.
- HOWORTH 1889 = Howorth, H. H.: The Avars. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* 21 (1889) 721–810.
- IVANICS 2017 = Ivanics M.: *Hatalomgyakorlás a steppén. A Dzsingisz-náme nomád világa*. Budapest 2017.
- KIRÁLY 1977 = Király P.: *A magyarok említése a 811. évi események óbolgár leírásában*. [A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 148.] Budapest 1977.
- KOŽIAK 2008 = Kožiak, R.: Nagy Károly és a frank misszió az avarok és a szlávok között Pannóniában. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historiae* 35 (2008), 13–35.
- KÖLTŐ et al. 1987–1989 = Költő L.–Lengyel I.–Pap I.–Szentpéteri J.: Etnikumok, régészeti kultúrák a kora középkori Pannóniában. (Egy Somogy megyei régészeti ásatás előzetes eredményei–Vörs). *JAMÉ* 30–32 (1987–1989) 283–307.
- KÖLTŐ et al. 2014 = Költő L.–Szentpéteri J.–Bernert Zs.–Pap I.: Családok, leletek, generációk. Egy interdiszciplináris kísérlet tanulságai: Vörs-Papkert B. In: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára*. Szerk.: Anders A.–Balogh Cs.–Türk A. [Opitz Archaeologica 6. MTA BTK MÓT Kiadványok 2.] Budapest 2014, 361–386.
- KÖPRÜLÜ 1938 = Köprülü, M. F.: Zur Kenntnis der alttürkischen Titulatur. *Kőrösi Csoma-Archivum* 1. kieg. köt. 4. füzet (1938), 327–344.
- LIBI П. = *Латински извори за българската история* II. Съставили Дуйчев, И. et al. София 1960.
- LIGETI 1986 = Ligeti L.: *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Budapest 1986.
- MADARAS 2008 = Madaras L.: Avarkór-e az avarkor? A Kárpát-medence népessége 567/568–829 között. In: *A becsvágy igézetében*. Szerk.: Dobrovits M. Dunaszerdahely 2008, 175–193.
- MANGO 1983 = Mango, C.: The Two Lives of St. Ioannikios and the Bulgarians. *Harvard Ukrainian Studies* 7 (1983), 393–404.

- MANGO–SCOTT 1997 = *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284–813*. Translated with Introduction and Commentary by Mango, C. and Scott, R. Oxford 1997.
- MARKOPOULOS 1999 = Markopoulos, A.: La chronique de l’an 811 et le *Scriptor incertus de Leone Armenio*: problèmes des relations entre l’hagiographie et l’histoire. *Revue des Études Byzantines* 57 (1999), 255–262.
- MENGES 1958 = Menges, K. H.: A Note on the Compound Titles in the Proto-Bulgarian Inscriptions. *Byzantion* 28 (1958), 441–453.
- MEOUAK 2004 = Meouak, M.: *Saqâliba, eunuques et esclaves à la conquête du pouvoir. Géographie et histoire des élites politiques „marginales” dans l’Espagne umayyade*. Helsinki 2004.
- MMFH I. = *Magna Moraviae Fontes Historici* I. Pragae–Brunae 1966.
- Monumenta Boicorum. I./1.* = *Monumenta Boicorum* I./1. Monachii 1829.
- Monumenta Boicorum. IV./1.* = *Monumenta Boicorum* IV./1. Augustae Vindelicorum 1836.
- Monumenta Germaniae Historica. Diplomatum Karolinorum I.* = *Monumenta Germaniae Historica. Diplomatum Karolinorum* I. Hrsg.: Mühlbacher, E. Hannover 1906.
- MORAVCSIK 1958. II. = Moravcsik, Gy.: *Byzantinoturcica* II. Zweite durchgearbeitete Auflage. Berlin 1958.
- MORAVCSIK 1984 = Moravcsik Gy.: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest 1984.
- NÉMETH 1930 = Németh Gy.: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest 1930.
- NICOL 1999 = Nicol, D. M.: *Byzantium and Venice. A study in diplomatic and cultural relations*. Cambridge 1999.
- Notkeri Balbuli Gesta Karoli Magni imperatoris* = Notkeri Balbuli Gesta Karoli Magni imperatoris. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptore rerum Germanicarum. Nova Series* XII. Berolini 1959.
- NÓTÁRI 2004a = Nótári T.: Megjegyzések a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* avar vonatkozású fejezeteihez. In: Nótári T.: *Iuridicophilologica*. Budapest 2004, 191–205.
- NÓTÁRI 2004b = Nótári T.: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. In: Nótári T.: *Iuridicophilologica*. Budapest 2004, 167–189.
- NÓTÁRI 2005 = *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Fordította, jegyzetekkel ellátta, az előszót és a bevezető tanulmányt írta Nótári T. Budapest 2005.
- NÓTÁRI 2007 = Nótári T.: *A salzburgi historiográfia kezdetei*. [Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23.] Szeged 2007.
- OLAJOS 1969 = Olajos T.: Adalék a (h)ung(a)ri(i) népnév és a késői avarkori etnikum történetéhez. *Antik Tanulmányok* 16 (1969), 87–90.
- OLAJOS 1996 = Olajos T.: A 9. századi avar történelemre vonatkozó görög források. In: *A honfoglaláskor írott forrásai*. Szerk.: Kovács L.–Veszprémy L. [A Honfoglalásról Sok Szemmel 2.] Budapest 1996, 91–103.
- OLAJOS 2001a = Olajos T.: *A IX. századi avar történelem görög nyelvű forrásai*. [Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 16.] Szeged 2001.
- OLAJOS 2001b = Olajos T.: Az avar továbbélés kérdéséről. A 9. századi avar történelem görög és latin nyelvű forrásai. *Tiszatáj* (2001/november), 50–56.

- OLAJOS 2013 = Olajos T.: A Kárpát-medencei onogurok történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et politica* 75 (2013), 521–532.
- OLAJOS 2014 = Olajos T.: *Bizánci források az Árpád-kori magyar történelemhez.* [Opuscula Byzantina 12.] Szeged 2014.
- OSTROGORSKY 2003 = Ostrogorsky, G.: *A bizánci állam története.* Budapest 2003.
- POETA SAXO = Poeta Saxo. Recensuit: P. de Winterfeld., In: *Poetae Latini Aevi Carolini* IV./1. [Monumenta Germaniae Historica. Poetarum Latinorum Medii Aevi IV./1.] Berolini 1899, 1–71.
- POHL 1988 = Pohl, W.: *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.* München 1988.
- PRITSAK 1955 = Pritsak, O.: *Die bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren.* [Ural-Altäische Bibliothek 1.] Wiesbaden 1955.
- RÁSONYI–BASKI 2007 = Rásonyi, L.–Baski, I.: *Onomasticon Turcicum.* Turcic Personal Names. II. [Indiana University Uralic and Altaic Series 172.] Bloomington 2007.
- REGINO = *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi.* Ed.: Kurze, Fr. Monumenta Germaniae Historica Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi 50. Hanover 1890.
- RICZ 1993 = Ricz P.: Adatok az északbácskai avar temetők felhagyásának időrendi kérdéséhez. In: *Az Alföld a 9. században.* Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1993, 171–185.
- ROSS 1945 = Ross, J. B.: Two Neglected Paladins of Charlemagne: Erich of Friuli and Gerold of Bavaria. *Speculum* 20 (1945), 212–235.
- RYBATZKI 2006 = Rybatzki, V.: *Die Personennamen und Titel der mittelmongolischen Dokumente. Eine lexikalische Untersuchung.* [Publications of the Institute for Asian and African Studies 8.] Helsinki 2006.
- SELA 2003 = Sela, R.: *Ritual and Authority in Central Asia: the Khan's Inauguration Ceremony.* Papers on Inner Asia 37. Bloomington 2003.
- SINOR 1954 = Sinor, D.: Qapqan. *Journal of the Royal Asiatic Society* 88 (1954), 174–184.
- SKAFF 2012 = Skaff, J. K.: *Sui-Tang China and Its Turko-Mongol Neighbors. Culture, Power, and Connections, 580–800.* New York 2012.
- SMYTHE 2006 = Smythe, D. C.: Miért álltak a császár körül barbárok a diplomáciai fogadások alkalmával? In: *A bizánci diplomácia.* Szerk.: Shepard, J.–Franklin, S. [Varia Byzantina 11.] Budapest 2006, 413–424.
- SOPHOULIS 2009 = Sophoulis, P.: New remarks on the history of Byzantine-Bulgar relations in the late eighth and early ninth centuries. *Byzantinoslavica* 68 (2009), 119–138.
- SOPHOULIS 2010 = Sophoulis, P.: The „Chronicle of 811”. The Scriptor incertus and the Byzantine-Bulgar wars of the early ninth century. *Bulgaria Mediaevalis* 1 (2010), 377–384.
- SOPHOULIS 2011 = Sophoulis, P.: Containing the Bulgar Threat: Byzantium's Search for an Ally in the Former Avar Territories in the Early Middle Ages. *Bulgaria Mediaevalis* 2 (2011), 399–407.
- SOPHOULIS 2012 = Sophoulis, P.: *Byzantium and Bulgaria, 775–831.* [East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450. 16.] Leiden–Boston 2012.
- STEPANOV 2001 = Stepanov, T.: The Bulgar title ΚΑΝΑΣΥΒΙΓΙ: reconstructing the notions of divine kingship in Bulgaria, AD 822–836. *Early Medieval Europe* 10 (2001), 1–19.

- STEPHENSON 2006 = Stephenson, P.: „About the emperor Nikephoros and how he leaves his bones in Bulgaria.” A Context for the Controversial Chronicle of 811. *Dumbarton Oaks Papers* 60 (2006), 87–109.
- SZALONTAI 1984–1985a = Szalontai Cs.: Megjegyzések az Alföld 9. századi történetéhez. A késő avar karéjos övveretek. *MFME* (1984–1985/II), 463–482.
- SZALONTAI 1984–1985b = Szalontai Cs.: Megjegyzések az Alföld 9. századi történetéhez. II. Szarvas-Kákapusztai késő avar temetője. *JAMÉ* 30–32 (1987) 309–347.
- SZALONTAI 1995–1996 = Szalontai Cs.: Megjegyzések az alföldi avarság eltűnéséről és továbbéléséről. *MKCSM* (1995–1996), 13–19.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1983a = Szádeczky-Kardoss S.: A Kárpát-medence IX. századi történetének néhány forrásáról. *Szegedi Bölcsész-műhely '82*. Szerk.: Róna-Tas A. Szeged 1983, 191–210.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1983b = Szádeczky-Kardoss S.: IX. század (805–895). A korszak írott története. In: *Szeged története* I. Szerk.: Kristó Gy. Szeged 1983, 208–215.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1987 = Szádeczky-Kardoss S.: Megjegyzések a magyarországi népvándorláskor görög-latin kútfőinek feldolgozásához a „Magyarország története” 1984-ben megjelent első kötetének az olvasása kapcsán. *Acta Antiqua et Archaeologica. Supplementum* 6 (1987), 105–112.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1993 = Szádeczky-Kardoss S.: Még egyszer Regino és a korabeli magyarság. In: *Az Alföld a 9. században*. Szerk.: Lőrinczy Gábor. Szeged 1993, 227–235.
- SZÁDECZKY-KARDOSS 1998 = Szádeczky-Kardoss S.: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig*. [MÖK 12.] Szeged 1998.
- SZÖKE 1996 = Szöke B. M.: Plaga Orientalis (A Kárpát-medence a honfoglalás előtti évszázadban). In: *Honfoglaló őseink*. Szerk.: Veszprémy L. Budapest 1996, 11–44.
- SZÖKE 2006 = Szöke B. M.: Nagy Károly hadjárata az avarok ellen 791-ben. *Arrabona* 44/1. (2006), 497–522.
- SZÖKE 2011 = Szöke B. M.: *Pannónia Karoling-korban*. Akadémiai doktori disszertáció. Kézirat. Budapest 2011.
- SZÖKE 2014 = Szöke B. M.: *A Karoling-kor a Kárpát-medencében. A Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállítása*. Budapest 2014.
- ГЪРКОВА-ЗАЙМОВА 1981 = Тъпкова-Займова, В.: Житие на Йоаникий. In: *Гръцки извори за българската история* IV. Съставили Гюзелев, М. et al. София 1981, 133.
- TALBI 1995 = Talbi, M.: Sahnūn. In: *The Encyclopaedia of Islam* VIII. Ed.: Bosworth, C. E. et al. Leiden 1995, 843–845.
- TEKIN 1987 = Tekin, T.: *Tuna bulgarlari ve dilleri*. Türk Dil Kurumu yayınları 530. Ankara 1987.
- THIESSEN 2014 = Thiessen, W. A.: *The Formation of the Mudawwana*. MS Victoria 2014.
- G. TÓTH 1977 = G. Tóth I.: A Chronicon Laurissense breve 814. évi bejegyzésének értelmezéséhez. *Antik Tanulmányok* 24 (1977), 41–44.
- TREADGOLD 1988 = Treadgold, W.: *The Byzantine Revival, 780–842*. Stanford 1988.
- VÁCZY 1938 = Váczy P.: Magyarország kereszténysége a honfoglalás korában. In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján* I. Szerk.: Serédi J. Budapest 1938, 215–265.

- VÁCZY 1974 = Váczy P.: A frank háború és az avar nép. *Századok* 108 (1974), 1041–1061.
- VESZPRÉMY 2004 = Veszprémy L.: Mint békák a mocsárban. Püspökök gyűlése a Duna mellett 796-ban. *Aetas* 19 (2004/2), 53–71.
- VÉKONY 1981 = Vékony G.: Onogurok és onogundurok a Kárpát-medencében. *SzMMÉ* (1981), 71–82.
- VÉKONY 1983 = Vékony G.: A gyepű szerepe az etnikai és politikai átalakulásokban. In: *Nomád társadalmak és államalakulatok*. Szerk.: Tőkei F. [Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 18.] Budapest 1983, 215–236.
- VÉKONY 1986 = Vékony G.: A Karoling Birodalom „délkeleti” határvédelme kérdéséhez. *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 2 (1986), 43–75.
- WOLFRAM 1979 = Wolfram, H.: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*. Wien–Köln–Graz 1979.
- ZERVAN 2000 = Zervan, V.: Výchaje Karola Vel’kého protio Avarom. *Studia Medievalia et Antiqua* (2000), 36–37.

Notes on the History of the Carpathian Basin at the Beginning of the 9th Century

At the end of the 8th century the Avar Khaganate weakened in a civil war was attacked by the Frankish Empire. The north-western periphery of the Carpathian Basin (Avaria), and the territory of the Drava and the Sava Rivers (Pannonia Inferior, Pannonia Superior) came under the rule of the Franks. After the Avar Khagan who lived with his people between the Danube and Tisza was baptized and surrendered by the Franks, a part of Avars escaped and crossed the River Tisza. Not long afterwards, the Avars rebelled against the Franks and the Christianity, and Charlemagne lost control over them. When the rebellion of the Avars was crushed, the new Avar Khagan sent an envoy to Charlemagne in 805. He asked to give him the power over the entire Khaganate, namely over the *Huns*. Charlemagne agreed upon this, so the Avar Khagan was baptized.

According to *Scriptor Incertus de Leone Armenio A*, the Avars still had considerable military power in 811. In this year, the Bulgarian Prince Krum defeated Emperor Nicophoros I using Avar and Slavic mercenaries. Another source, the biography of St. Joannikios also tells us that the Bulgarians were helped in their war by neighbouring people, namely the Avars and Slavs. Avars and Slavs also joined Krum's army when he started a campaign against Constantinople in 814.

Accordingly, it is understandable that at the end of 810, the Byzantine Emperor Nicophoros sent an envoy to Charlemagne, probably asking the Frankish ruler to prevent the Avars and Slavs of the Carpathian Basin to assist the Bulgarians. Charlemagne tried to act accordingly. As we read in the *Annales regni Francorum*, in 811 he sent an army to both Pannonias to end the disputes between the *Huns* and the Slavs. By the end of the campaign the Avars, the Slavs and probably the *Huns* (Onogundur-Bulgars) who lived in Pannonia and along the Danube were again surrendered by the Franks. The Avar Khaganate has lost its western areas permanently. While the people living in these territories merged with the Christian population of the Frankish Empire, heathen peoples of the Avars continued to live in the eastern part of the Carpathian Basin in the 9th century.